

УДК 339.137.2:338.242

**Г. І. Фролова,
С. Р. Карпенко,
Т. В. Чепур**

ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ УКРАЇНИ ЯК ФАКТОР ВИХОДУ З КРИЗИ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню базових чинників міжнародної конкурентоспроможності, аналізу конкурентних позицій вітчизняної економіки та визначенню пріоритетних напрямів соціально-економічного розвитку України шляхом підвищення її глобальної конкурентоспроможності.

Ключові слова: міжнародна конкурентоспроможність, конкурентні переваги, індекс глобальної конкурентоспроможності, підвищення рівня конкурентоспроможності.

Summary. The article is devoted to research of base factors of international competitiveness, analysis of competition positions of domestic economy and determination of priority directions of socio-economic development of Ukraine by the increase of its global competitiveness.

Key words: international competitiveness, competitive edges, index of global competitiveness, increase of level of competitiveness.

Постановка проблеми. Конкурентоспроможність національної економіки в умовах глобалізації набуває все більшого значення для розвитку країни. В умовах динамічного навколишнього середовища та постійного збільшення конкурентних переваг сталий розвиток економіки можливий не тільки за наявності визначених сприятливих умов, а і внаслідок наполегливої боротьби держави за своє економічне зростання.

Конкурентоспроможність національної економіки як одна з базових економічних категорій є предметом численних дискусій. Узагальнюючи існуючі підходи стосовно визначення конкурентоспроможності національної економіки, можна стверджувати, що це економічна категорія, яка характеризує стан суспільних відносин у державі щодо забезпечення умов стабільного підвищення ефективності національного виробництва, адаптованого до змін світової кон'юнктури і внутрішнього попиту на основі розкриття національних конкурентних переваг та досягнення кращих, ніж у конкурентів, соціально-економічних параметрів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Необхідність підвищення рівня міжнародної конкурентоспроможності національної економіки, формування стійких, передусім інноваційних, конкурентних переваг актуалізує аналіз чинників їх забезпечення. Проблеми міжнародної конку-

рентоспроможності стали предметом дослідження відомих зарубіжних вчених, таких як М. Портер, М. Познер, П. Кругман, Дж. Сакс, Й. Шумпетер та ін. Їм присвячені праці багатьох вітчизняних науковців — А. Ф. Мельник, А. Ю. Васіна, Т. Л. Желюк, Т. М. Попович, Л. М. Бабич, Л. С. Любохинець та ін. Зважаючи на швидкоплинність змін, що відбуваються на світових ринках та у вітчизняній економіці, проблема залишається актуальною і відкритою для подальших досліджень.

Метою статті є дослідження методу оцінки рівня конкурентоспроможності національної економіки, аналізу її конкурентних позицій та визначення пріоритетних напрямів соціально-економічного розвитку України

Виклад основного матеріалу дослідження. Україна обрала євроінтеграційний вектор розвитку та курс на радикальні економічні реформи задля економічного зростання й покращення рівня добробуту. Цей факт визначає намір країни інтегруватися у глобальну економіку, підвищити рівень конкурентоспроможності. Виникає необхідність у розробці конкурентних переваг для виживання і стійкого розвитку держави у динамічному жорсткому конкурентному середовищі.

Але сучасний рівень національної конкурентоспроможності не відповідає вимогам, що ставляться на світовому та внутрішньому ринках. Наявні трудові і природні ресурси, науково-тех-

© Г. І. Фролова, С. Р. Карпенко, Т. В. Чепур, 2018

Бібліографія ДСТУ:

Фролова Г. І. Підвищення рівня конкурентоспроможності України як фактор виходу з кризи / Г. І. Фролова, С. Р. Карпенко, Т. В. Чепур // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. — 2018. — № 3 (43). — С. 42–46.

References (APA):

Frolova, G. I., Karpenko, S. R., Chepur, T. V. (2018). *Pidvyshchennia rivnia konkurentospromozhnosti Ukrainy yak faktor vykhodu z kryzy* [Increase of the level of Ukraine competition as a factor to resolve economic crisis]. *Visnyk Berdianskoho universytetu menedzhmentu i biznesu*, 3 (43), 42–46 (in Ukr.).

нічний потенціал мали б сприяти цим вимогам, але цього не відбувається. Тому вирішення проблеми підвищення конкурентоспроможності — це виклик для нашої держави. Правильно визначені стратегічні напрями її соціально-економічного розвитку нададуть можливість відповісти на цей виклик. Підвищення конкурентоспроможності економіки України вимагає створення таких умов, за яких стане можливим балансування макроекономічної політики. У першу чергу мова йде про такі показники, як інфляція, дефіцит бюджету, курс національної валюти, безробіття, диспропорції у зовнішньому секторі.

Необхідно створити умови, за яких інвестиції будуть спрямовуватися не тільки в реальний сектор економіки, а й у розвиток соціальної складової. Тому держава має докладати зусиль до більш ефективного економічного регулювання, оптимізації державного управління економікою.

У світовій економічній літературі, в якій досліджуються проблеми економічного зростання та фактори його динаміки, визначається система чинників, які впливають на рівень конкурентоспроможності. Так, серед чинників виокремлюють ефективність уряду, ефективність бізнесу, економічні показники та стан інфраструктури. За допомогою цих чинників можна оцінити конкурентоспроможність країни [1]. Отже, національну конкурентоспроможність можна визначити як здатність країни до створення умов, у яких підприємства можуть генерувати стійке зростання економіки, забезпечувати довгострокову прибутковість та створення робочих місць. У сучасній науковій літературі існують різні методи оцінки конкурентоспроможності національної економіки, в основі яких лежать якісні та кількісні методи аналізу. Використання останніх засновано на застосуванні математичних та статистичних методів аналізу, які в подальшому доповнюються якісними характеристиками факторів що впливають на зростання конкурентних переваг та зміцнення конкурентоспроможності [2].

Оцінка рівня конкурентоспроможності розраховується за методиками, розробленими Міжнародним інститутом розвитку менеджменту (IMD) (Лозанна, Швейцарія), Всесвітнім еконо-

мічним форумом (WEF) у Давосі (Швейцарія) та Інститутом стратегій і конкурентоспроможності при Гарвардському Університеті (США). Найбільш вживаною є методика, розроблена Світовим економічним форумом (WEF), як узагальнена оцінка конкурентоспроможності країн на світовому рівні.

За нею визначають: 1) індекс глобальної конкурентоспроможності (Global Competitiveness Index, GCI), інша назва якого — індекс зростання конкурентоспроможності, або індекс інноваційної сприятливості країни; 2) індекс конкурентоспроможності бізнесу (Business Competitiveness Index, BCI), основна мета якого — визначити рівень продуктивності й ефективності галузей та підприємств. Звіти WEF можна знайти у відкритому доступі в інтернеті та спеціалізованому виданні «The Global Competitiveness Report. World Economic Forum» [3].

Для цього моніторять бізнес-клімат країни, рівень економічної свободи, рівень розвитку людського потенціалу, рівень корумпованості суспільства та ін.

Світовий економічний форум визначає конкурентоспроможність як набір інститутів, політики і чинників, які визначають рівень продуктивності економіки, що встановлює рівень добробуту, якого країна може досягнути. Ґрунтуючись на оригінальній ідеї Клауса Шваба (1979), у 2005 році Світовий економічний форум опублікував глобальний індекс конкурентоспроможності, розроблений Ксав'є Салаї Мартін у співпраці з Форумом. Методологія залишається практично незмінною. GCI поєднувала 114 показників, які мають значення для підвищення продуктивності. Ці показники згруповані у 12 складників (табл. 1), таких як інститути, інфраструктура, макроекономічне середовище, охорона здоров'я та початкова освіта, вища освіта та навчання, ефективність ринку товарів, ефективність ринку праці, розвиненість фінансового ринку, технологічна готовність, розмір ринку, рівень розвитку бізнесу та інновації.

Вони об'єднані у три підгрупи показників відповідно до трьох основних етапів розвитку, такі як

Таблиця 1

Складники індексу глобальної конкурентоспроможності

Індекс глобальної конкурентоспроможності (Global Competitiveness Index, GCI)		
Основні вимоги	Підсилювачі продуктивності	Інновації та фактори вдосконалення
1. Інститути	5. Вища освіта та навчання	11. Рівень розвитку бізнесу
2. Інфраструктура	6. Ефективність ринку товарів	12. Інновації
3. Макроекономічне середовище	7. Ефективність ринку праці	
4. Охорона здоров'я та початкова освіта	8. Розвиненість фінансового ринку	
	9. Технологічна готовність	
	10. Розмір ринку	

«Основні вимоги», «Підсилювачі продуктивності» й «Інновації та фактори вдосконалення» [4].

Якщо країна за окремим показником посідає вище 50-го місця у рейтингу, то цей індикатор є її конкурентною перевагою.

Всесвітній економічний форум оприлюднив результати щорічного Глобального рейтингу конкурентоспроможності.

Україна зайняла 83 місце з-поміж 140 учасників рейтингу (57 балів з можливих 100). Раніше, у 2017 році, Україна посіла 89 місце серед 135 учасників.

Проте, напевно, чи можна вважати цей результат серйозним досягненням.

Справа у тім, що Всесвітній економічний форум змінив методологію розрахунку щорічного Глобального рейтингу конкурентоспроможності. А це означає, що зміна методології рейтингування не дозволяє на пряму співставляти позицію України з минулорічним рейтингом.

Нова методологія охоплює 140 країн, конкурентоспроможність яких оцінюється за 98 інди-

торами, які згруповані в 12 основних компонентів — драйверів продуктивності, що формують конкурентоспроможність країни.

У результаті за новою методологією порівняно з попереднім роком позиції України погіршились в 11 компонентах, і тільки в одному («Динаміка бізнесу») зафіксовано позитивну динаміку.

Найбільше балів Україна отримала за такими компонентами, як «Навички» (45-те місце), «Розмір ринку» (47-ме місце) «Інфраструктура» (57-ме місце) та «Інноваційна спроможність» (58-ме місце).

А за індикатором «Рівень електрифікації» Україні навіть вдалось зайняти перше місце. Втім, це перше місце Україна поділила з 66 учасниками рейтингу.

Компонентами, які тягнуть Україну донизу, виявились «Макроекономічна стабільність» (131-е місце), «Фінансова система» (117-те місце) та «Інституції» (110-те місце) (табл. 2).

Серед індикаторів, які забезпечили Україні низькі бали, зокрема, такі: вплив організованої

Таблиця 2

Україна в Глобальному рейтингу конкурентоспроможності 4.0 у 2018 році [5]

Компоненти	Кількість балів (максимум 100)	Позиція в рейтингу (загалом) 140 країн	Лідер
1. Інституції	46,3	110	Нова Зеландія
2. Інфраструктура	70,1	57	Сінгапур
3. Впровадження інформаційних та комунікаційних технологій	51	77	Корея
4. Здоров'я	72	94	Кілька (4)
5. Навички	68,9	46	Фінляндія
6. Ринок товарів	55,3	73	Сінгапур
7. Ринок праці	59,5	66	США
8. Фінансова система	48,7	117	США
9. Розмір ринку	62,7	47	Китай
10. Динаміка бізнесу	55,3	86	США
11. Інноваційна спроможність	39	58	Німеччина
12. Макроекономічна стабільність	55,9	131	Кілька (31)

злочинності на вартість ведення бізнесу, рівень інфляції (середній показник за 2016–2017 роки), динаміка боргу з урахуванням кредитного рейтингу країни, рівень тероризму, незалежність судової системи, захист прав власності, якість доріг, вплив податків та субсидій на конкуренцію, гнучкість встановлення заробітної плати, фінансування малого і середнього бізнесу, надійність банків, частка проблемних кредитів, темп росту інноваційних компаній [5].

Таким чином, попри зміну методології, конкурентна позиція України залишається так само нерівноважною: у нас все відносно добре із уміннями та креативністю, але погано або дуже пога-

но — з інституціями, до яких, особливо останніми роками, додалися макроекономічні проблеми, і фінансовим сектором.

Як засвідчують дані табл. 3, у рейтингу глобальної конкурентоспроможності ВЕФ Україна протягом 2012–2018 років з перемінним успіхом дрейфує між 73 та 89 місцями, стабільно перебуваючи серед країн, які характеризуються високою політичною і економічною нестабільністю, інвестиційною непривабливістю, високими ризиками у господарській діяльності, пов'язаними передусім з неефективністю ринків та інституцій, незахищеністю прав власності, високим рівнем корупції.

Позиція України та деяких країн світу за Індексом глобальної конкурентоспроможності за 2012–2018 роки (складено авторами за [5; 6])

Позиції України та деяких країн світу за Індексом глобальної конкурентоспроможності	2012 р. (зі 144 країн)	2013 р. (зі 144 країн)	2014 р. (зі 144 країн)	2015 р. (зі 144 країн)	2016 р. (зі 144 країн)	2017 р. (зі 135 країн)	2018 р. (зі 140 країн)
Україна	73	84	76	79	85	89	83
Росія	67	64	53	45	43	38	43
Польща	41	42	43	41	36	39	37

Підвищення рівня конкурентоспроможності національної економіки і виходу її з кризи можливе. Для цього необхідно: розвивати інститути захисту приватної власності та прав найманих працівників, регулювати ціни і тарифи на продукцію підприємств, боротися з недобросовісною конкуренцією на ринку товарів та послуг, надати можливість отримання фінансових та інформаційних ресурсів для бізнесу, розвивати інфраструктуру відповідної підтримки. Виконання цих кроків дасть можливість підвищити рівень інституалізації конкурентного середовища.

Другим кроком є стимулювання інноваційної діяльності. Це, у свою чергу, вимагає великих інвестиційних коштів для створення і впровадження високих технологій, розвитку інноваційної моделі економіки та економіки знань. Для цього потрібні дії для детінізації економіки, легалізації тіншових капіталів, використання кредиту МВФ тільки на інноваційно-інвестиційний розвиток економіки України. Необхідно створення національної інноваційної системи, що буде поєднувати фундаментальну та прикладну науки, технологічну сферу, виробництво та управління інноваційними процесами, що сприятиме становленню й розширенню внутрішнього ринку інновацій.

Крім того, для розвитку економіки необхідна реструктуризація суб'єктів господарювання, спроможних продукувати конкурентоспроможну продукцію.

Окремим питанням залишається приватизація державної власності, в тому числі й землі. З одного боку, інвестори не поспішають вкладати інвестиційні кошти в Україну, а з іншого —, в умовах економічної і фінансової кризи є ризики розпродажу державної власності за безцінь. Це, у свою чергу, не сприятиме розвитку національної економіки і підвищенню рівня її конкурентоспроможності на світових ринках. Разом з тим держава повинна створювати умови для організації і розвитку великих промислово-фінансових груп, але контролювати їх цінову поведінку та запобігати прихованій монополізації приватизованих стратегічних підприємств, експортних секторів, сфери посередництва.

Висновки. Отже, аналіз показників рівня глобальної конкурентоспроможності України

показав, що наша держава за більшістю макроекономічних факторів має низький рівень конкурентоспроможності, залишаючись протягом останніх семи років на стабільно низьких позиціях, а саме між 73 та 89 місцем. Найбільш суттєвими макроекономічними факторами, які створюють таку ситуацію, є макроекономічна стабільність, слабка фінансова система, неефективна робота інституцій. Таке становище не дає можливості для перспективного зростання економіки і збільшення добробуту населення.

Тому запропоновані у статті заходи потребують реалізації в межах програм економічного розвитку, які сприятимуть підвищенню рівня конкурентоспроможності національної економіки і виходу її з кризи

Література

1. Bris, A. (2015). Revisiting the Fundamentals of Competitiveness: A Proposal «IMD World competitiveness yearbook 2015», p. 492–497. Retrieved from <http://www.imd.org/uupload/imd.website/wcc/Fundamentals.pdf>.
2. Бабич Л. М. Макроекономічний аналіз глобальних індексів рейтингової оцінки конкурентоспроможності національної економіки / Л. М. Бабич, Л. С. Любохинець // Вісник Хмельницького національного університету — 2010. — № 3. — Т. 3 — С. 154–159.
3. Мельник А. Ф. Національна економіка / А. Ф. Мельник, А. Ю. Васіна, Т. Л. Желюк, Т. М. Попович. — К. : Знання, 2011. — 463 с.
4. The Global Competitiveness Report 2016–2017. Retrieved from http://www3.weforum.org/docs/GCR2016-2017/05FullReport/TheGlobalCompetitivenessReport2016-2017_FINAL.pdf.
5. Україна піднялася в рейтингу глобальної конкурентоспроможності [Електронний ресурс] / Інтерфакс-Україна // Економічна правда, 17 жовтня 2018. — Режим доступу : <https://www.epravda.com.ua/publications/2018/10/17/641672>.
6. Позиція України в рейтингу країн світу за індексом глобальної конкурентоспроможності 2017–2018 рр. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://edclub.com.ua/analitika/pozyciya-ukrayiny-v-reytingu-krayin-svitu-za-indeksom-globalnoyi-onkurentospromozhnosti-2>.

References

1. Bris, A. (2015). Revisiting the Fundamentals of Competitiveness: A Proposal «IMD World competitiveness yearbook 2015», pp. 492–497. Retrieved from <http://www.imd.org/uupload/imd.website/wcc/Fundamentals.pdf>.
2. Babych, L., Liubokhynets, L. (2010). *Makroekonomichnyi analiz hlobalnykh indeksiv reitynhovoi otsinky konkurentospromozhnosti natsionalnoi ekonomiky* [Macroeconomic analysis of global indexes of rating estimation of competitiveness of national economy]. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu*, 3, 154–159 (in Ukr.).
3. Melnyk, A., Vasina, A., Zheliuk, T., Popovych, T. (2011). *Natsionalna ekonomika* [National economy]. Kyiv, Znannia Publ. (in Ukr.).
4. The Global Competitiveness Report 2016–2017. Retrieved from http://www3.weforum.org/docs/GCR2016-2017/05FullReport/TheGlobalCompetitivenessReport2016-2017_FINAL.pdf (in Eng.).
5. Interfax-Ukraine (2018). *Ukraina pidnialasia v reitynhu hlobalnoi konkurentospromozhnosti*. [Ukraine rose in rating of global competitiveness]. Retrieved from <https://www.epravda.com.ua/publications/2018/10/17/641672> (in Ukr.).
6. *Pozytsiia Ukrainy v reitynhu krayin svitu za indeksom hlobalnoi konkurentospromozhnosti* (2017–2018) [Position of Ukraine in rating of countries of world after the index of the global competitiveness 2017–2018]. Retrieved from <http://edclub.com.ua/analityka/pozyciya-ukrayiny-v-reityngu-krayin-svitu-za-indeksom-globalnoyi-onkurentospromozhnosti-2>.